Місячний Економічний Моніторинг України

№220, травень 2023 року

Резюме

- У квітні 2023 року, за оцінкою ІЕД, реальний ВВП зріс на 22% дпр порівняно з низькою базою квітня 2022 року.
- В квітні були відсутні ліміти на споживання електроенергії і Україна повернулась до її експорту.
- Для підготовки до відключень на ремонт енергоблоків на АЕС «Укренерго» та ENTSO-E постійно збільшують технічні можливості для імпорту електроенергії в Україну.
- Кабінет Міністрів поки що не підвищує тарифи на енергоносії для населення.
- Енергетичну стратегію до 2050 року ухвалили, але її текст засекретили.
- Останній місяць виявився складним для експорту через подальші проблеми з Чорноморською зерновою угодою, заборонами аграрного імпорту Польщею та кількома іншими сусідніми країнами та проблемами з транзитом.
- В квітні Україна отримала рекордну суму міжнародної фінансової підтримки, що допомогло Нацбанку досягти рекордної суми міжнародних резервів.
- Інфляція вперше з червня 2022 року стала нижчою за 20% дпр.

Фінансується Європейським Союзом

ІЕД готує публікацію Макроекономічного моніторингу України за фінансової підтримки Європейського Союзу в рамках проєкту «Економіка України під час війни та підтримка українців, постраждалих від війни».

Автори: Олександра Бетлій, Ірина Коссе, Віталій Кравчук, Вероніка Мовчан

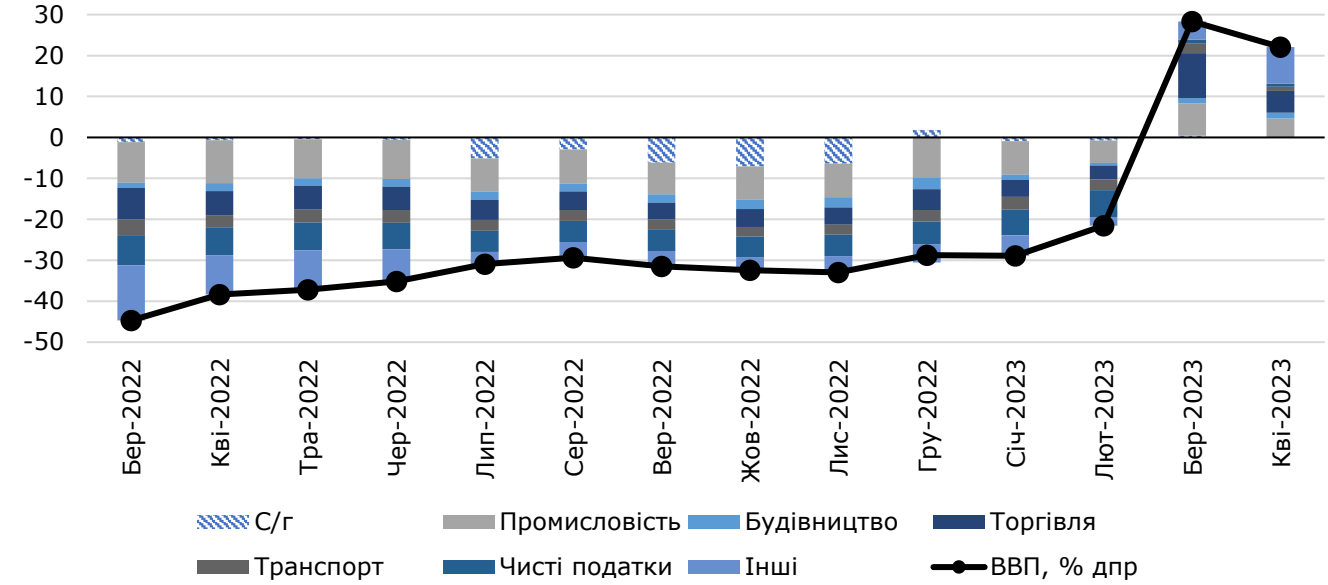
ВВП та реальний сектор: Триває поліпшення ситуації

У квітні 2023 року ситуація в окремих секторах поліпшилась порівняно з попереднім місяцем, чому сприяла відсутність дефіциту електроенергії. Водночас у квітні минулого року економічна активність частково відновилась порівняно обвалом у березні 2022 року. За оцінкою ІЕД реальний ВВП зріс на близько 22% дпр в квітні 2023 року порівняно з 28% дпр у березні.

Реальна валова додана вартість (ВДВ) в сільському господарстві за оцінкою зросла на майже 5% дпр, але залишилась на 20% нижчою за показник 2021 року. Варто пам'ятати, що в квітні сільське господарство надалі відображає показники тваринництва. Якщо ж говорити про посівну, то вона була повільнішою через погодні умови, а також, ймовірно, через високу невизначеність внаслідок обмеження доступу українських зернових на ринки п'яти країн Центрально-Східної Європи – сусідів України. Дані на середину травня вказують на зміну структури посівів із зменшенням ролі кукурудзи на користь соняшника і сої.

Ситуація поліпшилась у добуванні залізної руди, а також в металургії та машинобудуванні. За нашою оцінкою реальна ВДВ зросла на близько 4% дпр в добувній промисловості та на 42% дпр в переробній (але залишилась суттєво нижчою за показник 2021 року в обох галузях).

Рисунок 1: Внески до реального ВВП, в.п.

Джерело: оцінка ІЕД, зроблена за підтримки Програми USAID "Конкурентоспроможна економіка України"

Реальний ВВП, ймовірно, залишиться вищим за минулорічний у найближчі місяці, але зростатиме повільнішими темпами. На це впливатимуть передусім військова ситуація, доступність електроенергії, торговельна політика основних торговельних партнерів та робота Зернового коридору. За прогнозом ІЕД реальний ВВП у 2023 році зросте на близько 3%.

Енергетика: завершився опалювальний сезон

Електроенергія. «Укренерго» підбив підсумки минулого опалювального сезону. В результаті російських атак на ключові енергетичні об'єкти пошкоджено 43% магістральних мереж, усі теплові та гідроелектростанції зазнали різного ступеню ушкоджень. На допомогу прийшли європейські партнери: «Укренерго» вже отримало майже 500 одиниць обладнання, ще більше виготовляється та їде в Україну. Завдяки об'єднанню зусиль частково або повністю повернуто в роботу 80% пошкодженої магістральної мережі. Крім того, Україні вдалось пройти цей опалювальний сезон без закупівлі імпортного вугілля, повністю забезпечивши потреби теплової генерації вугіллям вітчизняного видобутку. На кінець опалювального сезону запаси вугілля на складах ТЕС і ТЕЦ становили 1,2 млн тонн.

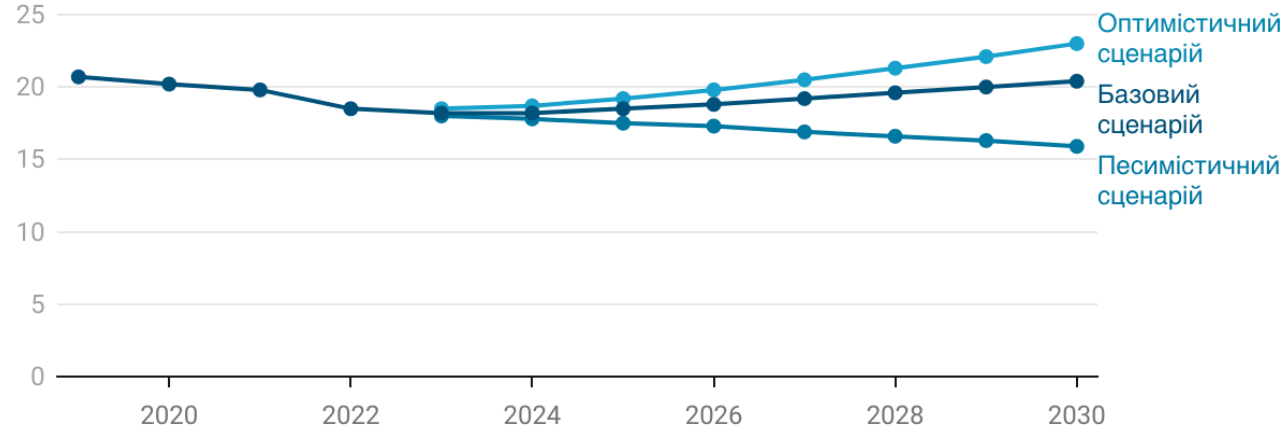
«Енергоатом» планує вивести половину енергоблоків атомних електростанцій для ремонту та модернізації на понад два місяці влітку. Тому, за оцінками Центру досліджень енергетики, Україні доведеться в літній пік споживання повністю використовувати наявні технічні можливості для імпорту потужності на 1050 МВт потужності, а також запускати в роботу додаткові блоки теплоелектростанцій, що працюють на газі. У разі роботи додаткових потужностей на газі складнішим стає питання накопичення газу на наступний опалювальний

період, а також доступність самих газових блоків з огляду на руйнування енергетичної інфраструктури. Тому «Укренерго» та ENTSO-E постійно збільшують технічні можливості для імпорту електроенергії в Україну. Так, в квітні потужності імпорту із зони Континентальної Європи до блоку Україна/Молдова були збільшені на 200 МВт до 1050 МВт.

Водночас поки що імпорт електроенергії у квітні залишався незначним і скоротився майже вдвічі до 3,9 тис. Мвт·год. При цьому у квітні Україна експортувала 89,7 тис. МВт·год електроенергії. Найбільше електроенергії експортовано до Молдови – понад 40 тис. МВт·год. Ще 30,4 тис. МВт·год надійшло до Польщі та 19,2 тис. МВт·год – до Словаччини.

Газ. За оцінкою у нещодавньому звіті МВФ по Україні для наступного опалювального сезону за базовим сценарієм може знадобитися близько 2 млрд куб. м імпорту газу. 17 квітня «Укртрансгаз» розпочав сезон закачування газу в підземні сховища, щоб акумулювати у сховищах до наступного сезону щонайменше 15 млрд куб. м. Станом на 18 квітня у ПСГ зберігали понад 9 млрд кубометрів газу. З початку сезону відбору 7 жовтня 2022 року з ПСГ було відібрано 5,572 млрд куб. м газу.

Рисунок 2: Прогноз видобутку природного газу в Україні, млн м³

Джерело: ExPro Consulting

Тарифи. Кабінет Міністрів продовжив дію фіксованого тарифу на електроенергію для населення ще на місяць — до кінця травня. Ціна на електроенергію для населення до червня становитиме в 1,44 грн/кВт-год і 1,68 грн/кВт·год залежно від споживання (до 250 кВт·год та понад 250 кВт·год відповідно). Крім того, «Нафтогаз» повідомив, що річний тариф на газ до 1 травня 2024 року залишиться на рівні 7,96 грн за куб. м (з ПДВ). Клієнтами «Нафтогазу» станом на квітень є 12,4 млн українських домогосподарств, що робить компанію найбільшою газопостачальною компанією в країні. Річні тарифи на газ для населення діють із 2021 року.

Енергетична стратегія. Уряд прийняв Енергетичну стратегію до 2050 року, хоча текст документу не оприлюднили взагалі. Певна інформація містилась в прес-релізі Міністерства енергетики. Так, у Стратегії, зокрема, йдеться, що у 2022 році Україна спожила 19,5 млрд кубометрів газу і видобула 18,5 млрд кубометрів. Найбільші споживачі — електростанції та ТЕЦ, які забезпечують теплом населення. Документ передбачає, що цього року Україна споживатиме на 2% більше газу, у 2024 - на 4%. При цьому за наступні 10 років споживання зросте на 18% - до 23 млрд кубометрів газу. За базовим сценарієм Стратегії, Україна наростить видобуток газу до 20 млрд кубометрів (на 8%) у 2024 і 2025 роках, а в наступні роки — на 7,5%, до 21 млрд кубометрів. Відповідно до Стратегії Україна має досягти вуглецевої нейтральності енергетичного сектору до 2050 року.

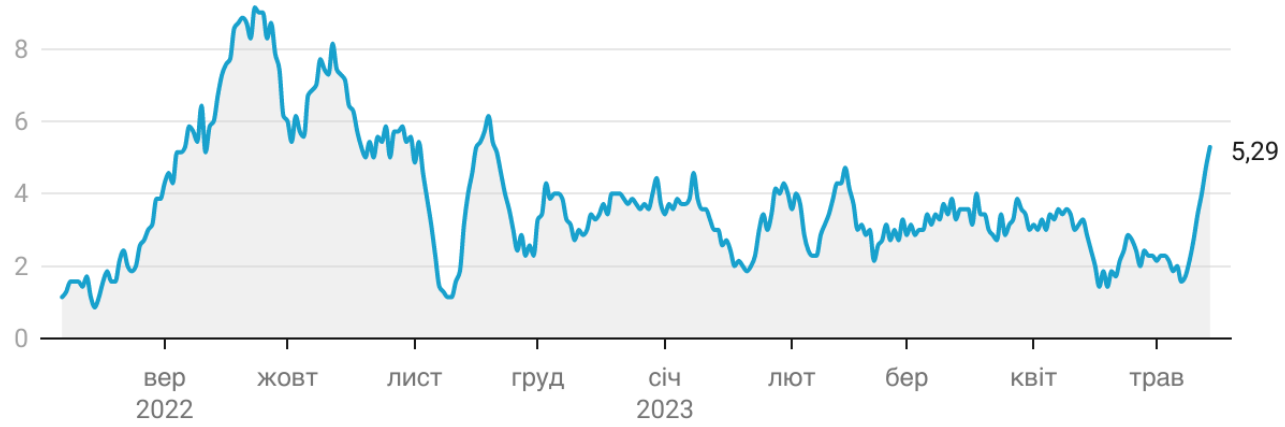
Транспорт: черги на кордонах через блокування «зернової угоди» та імпортні обмеження сусідніх країн

Морський транспорт. У квітні російські представники продовжили зривати роботу Чорноморської зернової ініціативи – кілька днів інспекцій суден не відбувалось взагалі. За повідомленням Міністерства відновлення, вони одноосібно хотіли затверджувати список суден на інспекцію. Ситуацію вдалось врегулювати, домовившись, що списки суден на інспекцію будуть формуватися 50/50, тобто одна частина українською стороною, друга — спільною комісією.

10 травня в Стамбулі пройшла зустріч заступників глав МЗС сторін Чорноморської зернової ініціативи та представників ООН щодо продовження морського експорту агропродукції з України. Після зустрічі міністр закордонних справ Туреччини Мевлют Чавушоглу повідомив, що зернова угода може бути продовжена терміном на два місяці. Віце-прем'єр-міністр з відновлення України Олександр Кубраков додав, що подальші консультації щодо розблокування Зернової ініціативи будуть продовжені в онлайн форматі.

У квітні українські порти прийняли практично вдвічі менше флоту під навантаження. Удвічі зменшився обсяг флоту, який росіяни пропускають на порт «Південний». У січні 2023 року «Південний» прийняв 30 суднозаходів, у квітні їх було лише 15. Водночас дунайські порти нарощують обсяги перевезень. В травні порт «Ізмаїл» виконав річний план із вантажопереробки в обсязі 6,2 млн т. Це рекордні за всю історію існування порту темпи виконання річних показників.

Рисунок 3: Кількість інспекцій суден, що проходять по «зерновому коридору» (плинне середнє за 7 днів)

Джерело: Black Sea Grain Initiative Vessel Movements https://data.humdata.org/dataset/black-sea-grain-initiative-vessel-movements

Залізничний транспорт. Через затримки в роботі зернової ініціативи, а також заборону імпорту агропродукції Польщею, Болгарією, Угорщиною та Словаччиною на кордоні утворилися черги. На початок травня, за даними «Укрзалізниці», близько польського кордону й у транзитній зоні чекало черги понад 2100 вагонів з агропродукцією, на кордоні з Угорщиною – 1138 вагонів, зі Словаччиною – 73 вагони.

Загалом у квітні «Укрзалізниця» перевезла на експорт 4,903 млн т вантажів, що на 7,5% менше в порівнянні з попереднім місяцем та на 25,6% більше порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Експортні перевезення зернових у квітні становили 2,13 млн т, або 43% від загального обсягу таких перевезень. Зернові вантажі посідають перше місце за обсягом перевезень у квітні. На другому місці – залізна руда, на третьому – чорні метали. Перевезення залізної руди скоротились на 4% у порівнянні з попереднім місяцем – до 1,665 млн т.

Автомобільний транспорт. Міністерство відновлення запустило єЧергу ще на 15 вантажних пунктах пропуску. Система онлайн-бронювання вантажними перевізниками місць для перетину кордону (єЧерга) буде діяти загалом на 16 пунктах пропуску з країнами ЄС та Молдовою. До цього система працювала на пункті пропуску «Ягодин — Дорогуськ». До кінця травня єЧерга працюватиме в тестовому режимі.

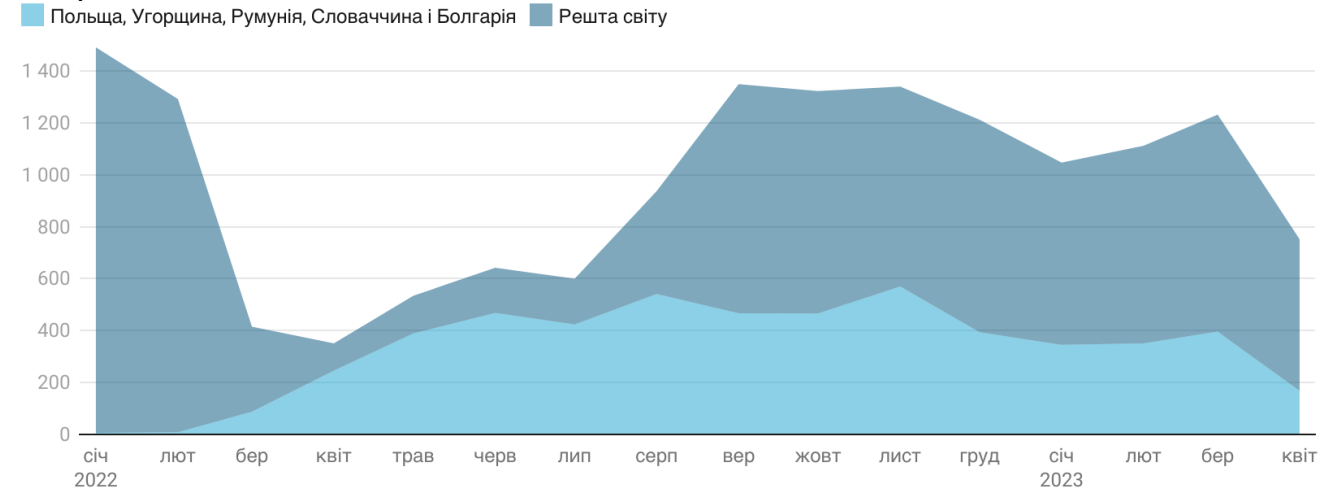
Блокування роботи «зернового коридору» та імпортні обмеження сусідніх країн утворили черги також і на автомобільних пунктах пропуску. В кінці квітня транзит агропродукції вдалося розблокувати, але на початку травня польські перевізники знову, як і минулого вересня, заблокували перехід «Ягодин-Дорогуськ», вимагаючи скасувати дозволи на перевезення в Україну вантажів із третіх країн ЄС для польських водіїв. У результаті перемовин Міністерства відновлення України із Міністерством інфраструктури та розвитку Польщі, керівництвом Люблінського воєводства вдалось розблокувати рух пунктом пропуску «Ягодин — Дорогуськ» з 15 травня. Україна тимчасово припинила вимагати дозволи з польських перевізників, які здійснюють перевезення до України з будь-якої країни Європейського Союзу.

Міжнародна торгівля: Неочікувані заборони на імпорт країнами-сусідами України

Ключовою подією квітня у сфері міжнародної торгівлі стала заборона Польщею 15 квітня імпорту та транзиту українського збіжжя та іншої продукції сільського господарства та харчової промисловості. Протягом кількох наступних днів рішення про заборону імпорту (але не транзиту!) прийняли Угорщина, Словаччина та Болгарія, тоді як Румунія оголосила, що вивчає можливість заборони. Офіційною причиною заборони країни назвали загрозу місцевим виробникам через високий імпорт українських товарів на тлі зниження цін. Транзит через Польщу формально відновився 21 квітня, але із застосуванням додаткових обмежень у форматі конвоїв та використання GPS трекерів. Однак, за свідченнями перевізників, затримки транзитних перевезень збереглись.

Попри невідповідність обмежень зобов'язанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, принципам функціонування внутрішнього ринку ЄС та правилам СОТ, п'ять країн домоглись свого. 2 травня, через два тижні після початку дії заборон, ЄС оголосив, що індивідуальні обмеження буде замінено на виняткові тимчасові запобіжні заходи, а саме заборону імпорту чотирьох українських товарів (пшениці, кукурудзи, насіння ріпаку та соняшника) в Польщу, Угорщину, Словаччину, Болгарію та Румунію до 5 червня 2023 року. Імпорт в інші країни ЄС залишається без обмежень. Для цього країни-бенефіціари скасували індивідуальні обмеження, які були введені як на товари з переліку, так і на іншу українську агропродукцію. Також частиною угоди стала пропозиція Єврокомісії про виділення цим п'яти країнам додаткових 100 млн євро субсидій ЄС для підтримки фермерів, які вирощують збіжжя та олійні культури.

Рисунок 4: Експорт Україною пшениці, кукурудзи, насіння ріпаку та соняшника, 2022-2023, млн дол. США

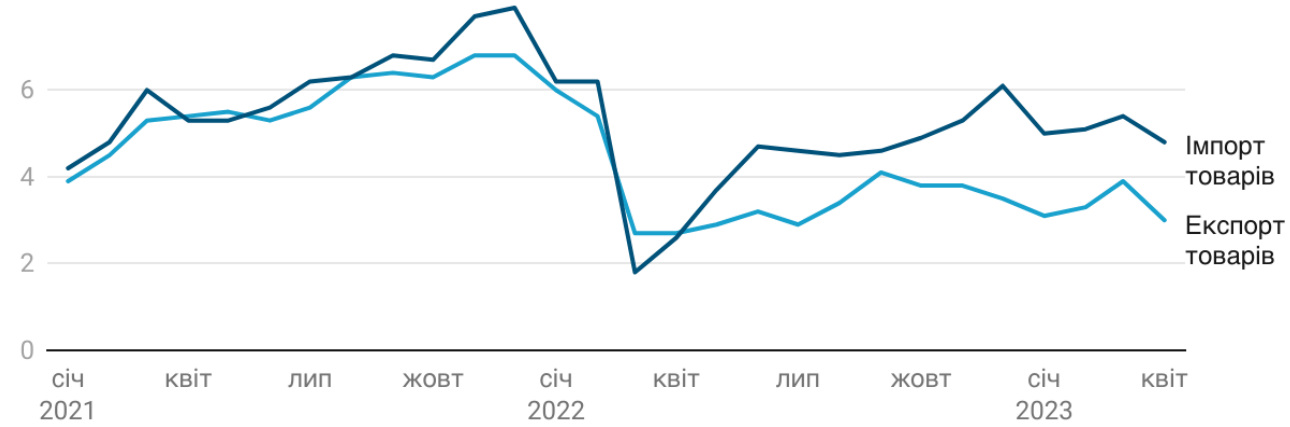

Джерело: TradeMap, ДМСУ

Для України це рішення є, мабуть, «найкращим з найгіршого». З одного боку, це рішення зберігає доступ до решти ринку ЄС, тоді як у стандартній ситуації захисні заходи мали б стосуватись всіх країн-членів. Також ще раз підкреслюється вільний транзит через територію п'яти сусідів України. У січні-березні 2023 року на інші країни, окрім п'яти сусідів, припадало дві третини сукупного експорту пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшника. А ці товари складають близько третини загального експорту України у першому кварталі 2023 року. Також формально рішення є тимчасовим, хоча вже зараз звучать вимоги продовжити його до кінця року, а також розширити перелік продукції, на яку поширюється заборона. З іншого боку, рішення вимагає суттєвої переорієнтації аграрного експорту на інші ринки, що означає додаткові витрати на додаток до тих, які експортери понесли за два тижні дії односторонніх заборон. Але найгіршим є те, що поступки у відповідь на порушення правил означають, що інші країни ЄС можуть захотіти також захистити своїх виробників від зростання конкуренції з боку України. Це створює невизначеність, а отже додаткові втрати для українських експортерів.

Півмісяця імпортних обмежень з боку сусідніх країн, а також погіршення показників роботи Чорноморської зернової ініціативи («зернової угоди») стали основними факторами скорочення українського товарного експорту у квітні 2023 року порівняно з березнем. Експорт товарів впав на 0,8 млрд доларів США, повернувшись до рівня 3,0 млрд доларів США. Це найнижчий показник з серпня 2022 року, коли почала діяти зернова угода. Хоча порівняно з квітнем 2022 року експорт зріс на 14% дпр, сукупний експорт товарів за останні дванадцять місяців був на 38% нижче, ніж рік тому.

Рисунок 5: Зовнішня торгівля України товарами, 2021-2023, млрд дол. США

Джерела: Держстат, UN Comtrade, ДМСУ

У квітні 2023 року Україна імпортувала товарів на 4,8 млрд доларів США, що на 0,6 млрд доларів США менше, ніж місяць тому. Однак сукупний імпорт за останні дванадцять місяців був лише на 15% нижчим, аніж рік тому, а імпорт квітня перевищив минулорічний показник на 84%. Основу імпорту у квітні складали мінеральне паливо (18% від загального), засоби наземного транспорту (10%) та електричні машини (9%).

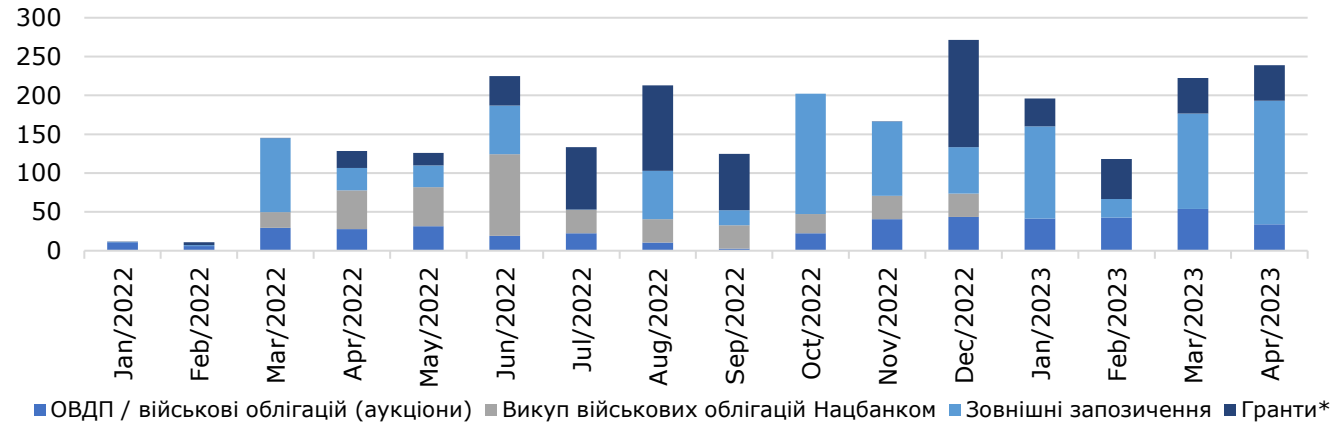
Державний бюджет: Рекордна сума міжнародної фінансової підтримки у квітні

У квітні Україна отримала рекордну суму міжнародної фінансової підтримки, еквівалентну 5,6 млрд дол. США. 1,2 млрд дол. США надійшло від США у формі гранту. Пільгова позика від ЄС в межах програми макрофінансової допомоги становила 1,6 млрд євро. В перші дні квітня Україна отримала 2,7 млрд дол. США позики МВФ, наданої в межах нової програми розширеного фінансування. В цілому, у 2023 році фінансування надходить більш прогнозовано та регулярно, ніж у 2022 році. Це дозволяє уряду ліпше планувати щомісячні видатки, оскільки міжнародне фінансування спрямовують передусім на виплату заробітних плат та соціальних платежів.

Водночас уряд надалі фінансує оборону та безпеку із внутрішніх джерел і поки що не потребує прямого фінансування від НБУ, яке на цей рік не заплановано, а у 2022 році становило 400 млрд грн. Так, за перший квартал 2023 року видатки Державного бюджету на оборону (без безпеки) становили 403 млрд грн, а доходи Держбюджету, за винятком грантів, дорівнювали 383 млрд грн. Іншим джерелом фінансування відповідних видатків є кошти, залучені від розміщення ОВДП. Всього за січень-березень 2023 року видатки на оборону становили 53,9% видатків державного бюджету, а на безпеку – ще 12,0%.

За чотири місяці 2023 року уряд залучив від розміщення ОВДП 172 млрд грн, з яких 41 млрд грн номіновано в іноземній валюті. Збільшення попиту на ОВДП забезпечено координацією політики уряду та НБУ: комерційні банки можуть включати бенчмарк-ОВДП в свої обов'язкові резерви (до 50%).

Рисунок 6: Фінансування та гранти, які надійшли в державний бюджет, млрд грн

*Примітка: * гранти є частиною доходів бюджету, які обліковуються за кодом 42000000 «Від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ».*
Джерело: Мінфін, openbudget.gov.ua

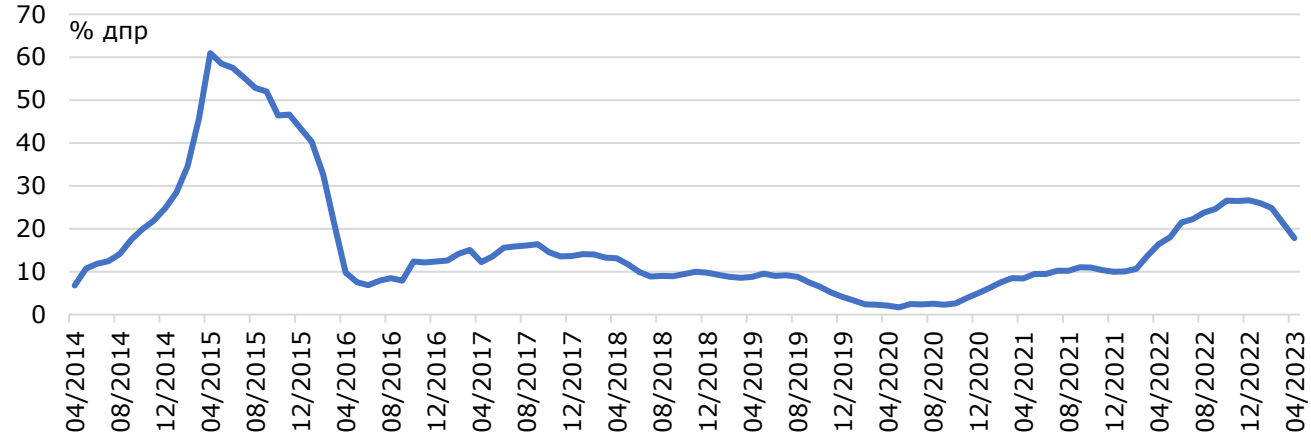
У квітні доходи Державного бюджету було підтримано трансфертом прибутку НБУ до бюджету у сумі 71,9 млрд грн. Водночас розподіл цієї суми розподілявся інакше, ніж традиційно, коли всю суму спрямовували в загальний фонд бюджету. Цього року 50% отриманої суми спрямовано в спеціальний фонд бюджету на фінансування бюджетної програми «Фонд ліквідації наслідків збройної агресії», а саме компенсацію населенню за зруйноване або пошкоджене житло. Всього, за оперативною інформацією Мінфіну, доходи Державного бюджету в квітні становили 261,7 млрд грн, з яких 45,7 млрд грн надійшли у формі грантів. Доходи загального фонду без врахування гранту США зросли на 10% дпр. Надходження від ПДФО були на 38% вищими за минулорічні через низьку базу та більше фінансування грошового забезпечення військових. Також через низьку базу, а також інфляцію і певне відновлення споживання стрімко зросли валові надходження від внутрішнього ПДВ та ПДВ з імпортних товарів. Водночас чисті надходження від внутрішнього ПДВ скоротились, оскільки уряд відшкодував ПДВ на суму 14,5 млрд грн, тоді як минулого року відшкодування було відсутнім через брак коштів в бюджеті.

З липня відповідно до зобов'язань в програмі МВФ Україна має відновити чинність системи оподаткування, яка була до повномасштабного вторгнення. Йдеться про скасування 2% єдиного податку, відновлення повного оподаткування пального, а також поновлення податкових інспекцій. Ці заходи, як очікують, повинні сприяти надходженням до бюджету.

Інфляція: Інфляція сповільнилась більше, ніж очікувалось у квітні

У квітні інфляція сповільнилась до 17,9% дпр проти 21,3% дпр у березні. Інфляція стала нижчою за 20% вперше із червня 2022 року. Це відображає різке зменшення темпів зростання цін за останні місяці. За останні шість місяців (у квітні 2023 порівно з жовтнем 2022 року) споживчі ціни зросли на 4,7%, тоді як за попередні шість місяців (у жовтні порівняно із квітнем 2022 року) ціни зросли на 12,6%. Це відображало поступове зниження інфляційних очікувань, надалі стриманий споживчий попит, нижчі, ніж минулого року, ціни на основні позиції міжнародної торгівлі України.

Рисунок 7: Інфляція споживчих цін

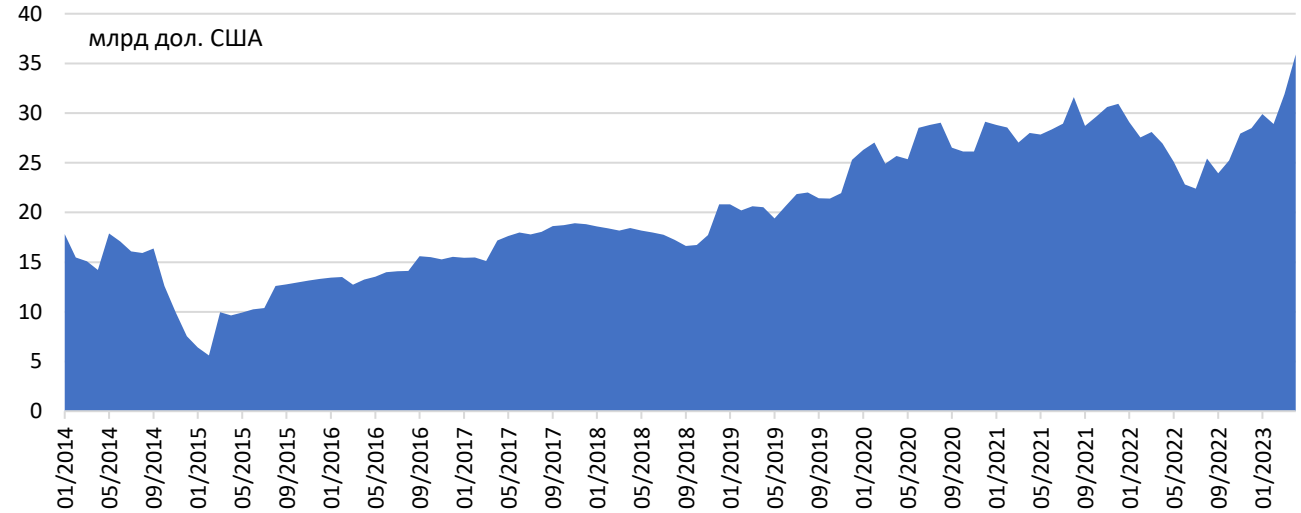
Джерело: Держстат

Зростання споживчих цін до попереднього місяця стало найменшим із серпня 2021 року і склало 0,2% дпм. Це було наслідком як фундаментального спаду інфляційного тиску, так і коливань цін на окремі товари через сезонні та інші тимчасові фактори. Наприклад, ціни на пальне продовжували знижуватись у квітні через те, що попит на паливо на посівні роботи виявися нижчим, ніж очікувалось.

Монетарна політика: НБУ розглядає зниження облікової ставки цього року.

Як і на попередніх шести засіданнях з монетарної політики, на квітневому засіданні НБУ зберіг облікову ставку на рівні 25% річних. НБУ не оголосив про зміни резервних вимог до банків. У НБУ відзначили, що попередні зусилля по збільшенню строковості та підвищенню ставок за депозитами дали перші результати. Втім, у відповідь на суттєве сповільнення інфляції та інфляційних очікувань НБУ тепер прогнозує помірне зниження облікової ставки вже у жовтні цього року і ставку на рівні 21% річних наприкінці року. Попередні прогнози передбачали незмінну ставку цього року та зниження ставки лише наступного року.

Рисунок 8: Міжнародні резерви

Джерело: НБУ

Міжнародні резерви НБУ на кінець квітня оновили максимум за останні роки і сягнули 35,9 млрд дол. США. Це відображало найбільші за останні місяці надходження від донорів. За даними НБУ уряд у чистому вигляді залучив до міжнародних резервів 5,34 млрд дол. США. У квітні надійшли кошти від ЄС та США та надійшов перший транш за програмою МВФ. Витрати на підтримку фіксованого курсу гривні у березні зменшились до 1,37 млрд дол. США. Це найнижчий показників з початку повномасштабної війни, незважаючи на суттєве зниження експорту товарів у квітні.

Контакти:

Інститут Економічних Досліджень
та Політичних Консультацій
вул. Рейтарська 8/5-А, 01030 Київ
Тел. (+38044) 278-6342
E-mail: institute@ier.kyiv.ua
http://www.ier.com.ua

Застереження

Ця публікація була підготовлена Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Інституту економічних досліджень і політичних консультацій і не обов'язково відображає погляди Європейського Союзу. МЕМУ має виключно інформаційний характер. Судження, представлені у цій публікації, відображають нашу точку зору на момент опублікування та можуть бути змінені без попередження. Хоча ми доклали самих ґрунтовних зусиль для підготовки якомога точнішої публікації, ми не беремо на себе жодної відповідальності за можливі помилки. Інститут не несе зобов'язань за будь-які збитки чи інші проблеми, які виникли прямо чи опосередковано через використання будь-яких показників цієї публікації. В разі цитування обов'язковим є посилання на Інститут економічних досліджень та політичних консультацій.